

APPLICATION OF THE INTERNATIONAL STANDARD CLASSIFICATION OF EDUCATION IN THE EDUCATIONAL SYSTEM (IN CASE OF BULGARIA)

Ralitsa Veleva

University of National and World Economy, Sofia, Bulgaria, ralitsa.veleva@unwe.bg

Abstract: The purpose of this article is to highlight the main specifics of the application of the International Standard Classification of Education. Its transformation in the Bulgarian educational system and its transposition into the life cycle of individuals. The main differences between the previous International Standard Classification of Education and the current one are presented through a comparative analysis. Empirical data on key indicators and classification levels are presented. The dynamics of indicators such as: students, educational institutions, employees in the education sector, the teacher-student ratio and the public funds spent by levels of education are observed. A tendency to reduce the number of students has been outlined, which is a prerequisite for a number of social and economic challenges facing Bulgaria. The education sector in Bulgaria (as a total number of institutions) is "shrinking" - the main reason of it is the demographic decline. Following the dynamics of employees in the educational system and deriving the "teacher-student" ratio, there is a lack of negative impact on the number of teachers. There is a relative sustainability of public spending on education, which is a prerequisite for achieving greater stability of the education in Bulgaria.

Keywords: International standard classification of education, educational system, life cycle

ПРИЛОЖЕНИЕ НА МЕЖДУНАРОДНАТА СТАНДАРТНА КЛАСИФИКАЦИЯ НА ОБРАЗОВАНИЕ В ОБРАЗОВАТЕЛНАТА СИСТЕМА (ПО ПРИМЕРА НА БЪЛГАРИЯ)

Ралица Велева

Университет за национално и световно стопанство, България, ralitsa.veleva@unwe.bg

Резюме: Целта на настоящата статия е да се открият основни специфики за приложението на Международната стандартна класификация на образование. Нейното трансформиране в българската образователна система и транспонирането ѝ в жизнения цикъл на индивидите. Чрез сравнително-съпоставителен анализ са представени основните различия между предходната Международната стандартна класификация на образование и настоящата. Представени са емпирични данни по основни показатели и по нива на класификацията. Наблюдава се динамиката на индикатори като: учащи, образователни институции, заети в сектора на образование, съотношение „учител-ученик“ и изразходваните публични средства по степени на образование. Очертана е тенденция за намаляване на учениците, която е предпоставка за редица социални и икономически предизвикателства, пред които е изправена България. Образователният сектор в България (като общ брой институции) се „свива“ – основната причина, за което е демографският спад. Проследявайки динамиката при заетите в образователната система и извеждайки съотношението „учител-ученик“ се наблюдава липса на негативно влияние върху броя на учителите. Налице е относителна устойчивост на публичните разходи за образование, което е предпоставка за постигане на по-голяма стабилност на образователната система.

Ключови думи: Международната стандартна класификация на образование, образователна система, жизнен цикъл

1. ВЪВЕДЕНИЕ

В условията на задълбочена икономическа и социална криза съвсем логично е обществата и научната мисъл да се фокусират върху ролята на образованието и обучението за развитието на икономиката и обществото, създавайки обща методика за анализ и оценка на образователната система. Въпросът не е строго теоретичен, неговата практическа значимост се подхранва от натиска на редица процеси, сред които с основно значение е динамичното развитие на науката, техниката и технологиите. Въпросът е широкообхватен, тъй като еднакво засегнати са както заетите, така и социално изключените лица, в т.ч. и безработните. Адаптирането на хората към практическите потребности изисква непрекъснато обновяване на тяхното образование и квалификация. Социалните политики (Valkov, 2021) често търсят решение на проблемите, които третират, обвързвайки повишаването на образователното равнище с увеличаването на формирания човешки капитал и намаляването на бедността (Berberova-Valcheva, 2019).

2. МЕЖДУНАРОДНА СТАНДАРТНА КЛАСИФИКАЦИЯ НА ОБРАЗОВАНИЕТО

Международната стандартна класификация на образованието (МСКО) е разработена от ЮНЕСКО в началото на 70-те години на XX век, за да служи като средство за съставяне и представяне на статистиката на образованието. До 2013 година класификацията, по която се събират данни е МСКО'97, която е одобрена от Генералната конференция на ЮНЕСКО на 29-та сесия през ноември 1997 г. МСКО'97 е разработена предимно в две класификационни променливи: нива и области на образованието, като според нея съществуват шест основни нива.

През 2011 г. е преразгледана МСКО и официално приета от държави-членки на ЮНЕСКО. Тя е продукт на обширни международни и регионални консултации между експерти от образованието и статистиката. МСКО 2011 взима под внимание съществени промени в образователните системи в световен мащаб, предвид факта, че последната промяна на МСКО е от 1997 година. Първата колекция на данни въз основа на настоящата класификация започва през 2014 г. МСКО 2011 е създадена да служи като рамка за класифициране на образователни дейности в определени програми и свързаните с тях квалификации в международно признати категории. Основните понятия и определения на МСКО са планирани да бъдат международно валидни и съпоставими в пълния обхват на образователните системи. МСКО 2011 е приета на 36-та сесия на Генералната конференция на ЮНЕСКО. МСКО-F 2013 се прилага от 2016 г.

Разликата между МСКО-F 2013 и МСКО 2011 е, че се наблюдава известно пренасочване на тесни или детайлни области между широките области в съответствие с принципите на класификацията. (КОО - 2015)

Настоящата международна класификация (МСКО 2011) обособява следните образователни степени:

*Предучилищно образование в детските градини (образователна степен МСКО-0, в т.ч. МСКО 01 и МСКО 02);

*Начално образование (образователна степен МСКО-1) от I до IV клас;

*Прогимназиален етап на основното образование (образователна степен МСКО-2) от V до VIII клас;

*Средно образование във всички видове училища (образователна степен МСКО-3) от IX до XII клас;

*Професионално обучение след средно образование в професионални колежи (образователна степен МСКО-4);

*Висше образование за придобиване на образователно-квалификационни степени „професионален бакалавър“, „бакалавър“ в колежи, университети и специализирани висши училища (образователна степен МСКО-5);

*Висше образование за придобиване на образователно-квалификационни степени „професионален бакалавър“, „бакалавър“ в колежи, университети и специализирани висши училища (образователна степен МСКО-6)

*Висше образование за придобиване на образователно-квалификационни степени „магистър“ в университети и специализирани висши училища (образователна степен МСКО-7);

*Висше образование за придобиване на образователно-научна степен „доктор“ в университети и специализирани висши училища и научни организации (образователна степен МСКО-8)

3. ТРАНСФОРМИРАНЕ НА МЕЖДУНАРОДНАТА СТАНДАРТНА КЛАСИФИКАЦИЯ НА ОБРАЗОВАНИЕ И ТРАНСПОНИРАНЕТО Й В ЖИЗНЕНИЯ ЦИКЪЛ НА ИНДИВИДИТЕ

Направените промени между нивата на МСКО 2011 спрямо тези на МСКО'97 са представени на таблицата по-долу:

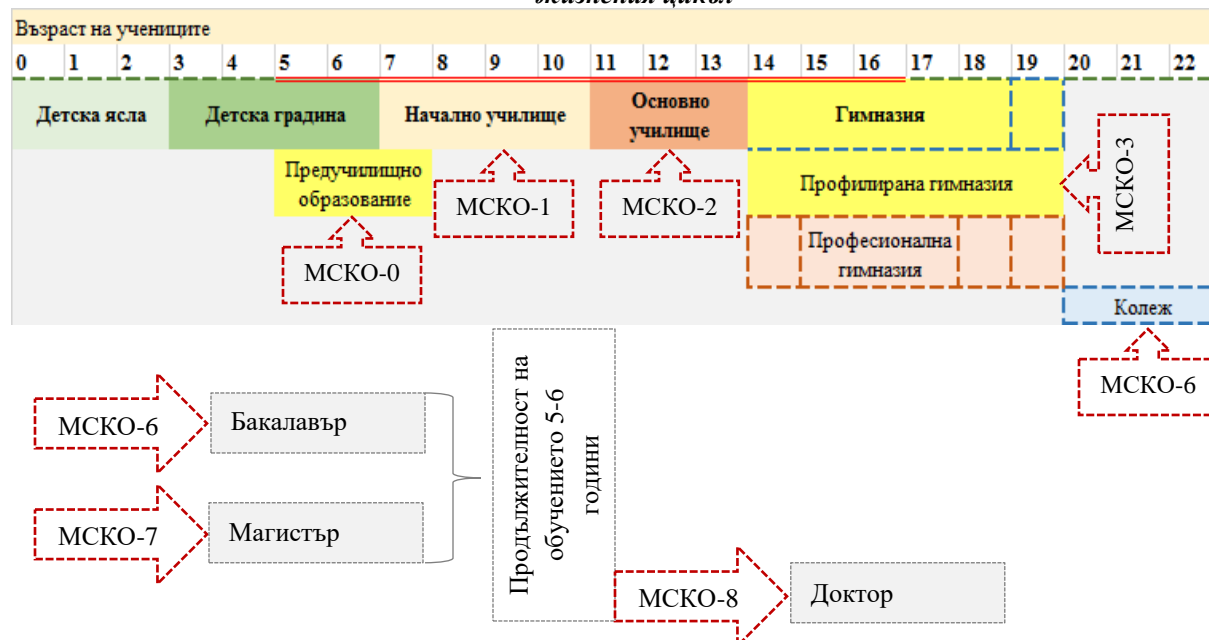
Таблица 1: Съответствие между нивата на МСКО 1997 и МСКО 2011

		МСКО 1997 (събират се данни до 2013 г. вкл.)	МСКО 2011 (събират се данни от 2014 г. вкл.)
Предучилищно образование		-	МСКО 01 МСКО 02
Начално образование		МСКО-1	МСКО-1
Прогимназиален етап на основното образование		МСКО-2	МСКО-2
Средно образование		МСКО-3	МСКО-3
Професионално обучение след средно		МСКО-4	МСКО-4
Висше образование	Професионален бакалавър	МСКО-5	МСКО-5
	Бакалавър		МСКО-6
	Магистър		МСКО-7
	Доктор	МСКО-6	МСКО-8

Източник: Адаптирана по Correspondence between ISCED 2011 and ISCED 1997 levels new, Евростат, 2015 (https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Correspondence_between_ISCED_2011_and_ISCED_1997_levels_new_.png)

Въз основа на гореизложеното и обвързвайки нивата на МСКО с жизнения цикъл на човека, МСКО 2011 графично може да бъде представена по следния начин:

Фигура 1: Равнища на Международната стандартна класификация на образование, вградени в жизнения цикъл

Източник: адаптирана по Estructuras de los sistemas educativos europeos 2017/18, Eurydice, Published: 2018-02-26, ISBN 978-92-9492-671-5

4. АКТУАЛНО СЪСТОЯНИЕ НА ОБРАЗОВАТЕЛНАТА СИСТЕМА ПО ОСНОВНИ ПОКАЗАТЕЛИ

Последните обобщени официални данни (учебната година 2019/2020) от националната статистика (НСИ) дават основание да се направи следната „снимка“ на образователната система в България:

Образователните институции в страната са общо 4653, от които 593 частни, като преобладаващи са тези в системата на предучилищното и училищно образование. Общо детските градини и училищата през последната учебна година са 3812, от които 192 частни. Налице е тенденция на намаляване на общия брой на публичните (държавни и общински) училища, а също така и на частните. За периода от 2017/2018 учебна година до 2019/2020 година са закрити са закрити общо 58 образователни институции, от които 5 общообразователни и специални училища и 7 професионални училища и 50 Центрове за професионално обучение. В структурата на училищата преобладава относителният дял на общообразователните (42%) и главно основните училища (25%). В системата на висшето образование функционират общо 54 образователни институции, от които 17 частни.

На таблицата по-долу е представен броят на образователните институции за периода от учебната 2013/2014 година до 2019/2020 включително.

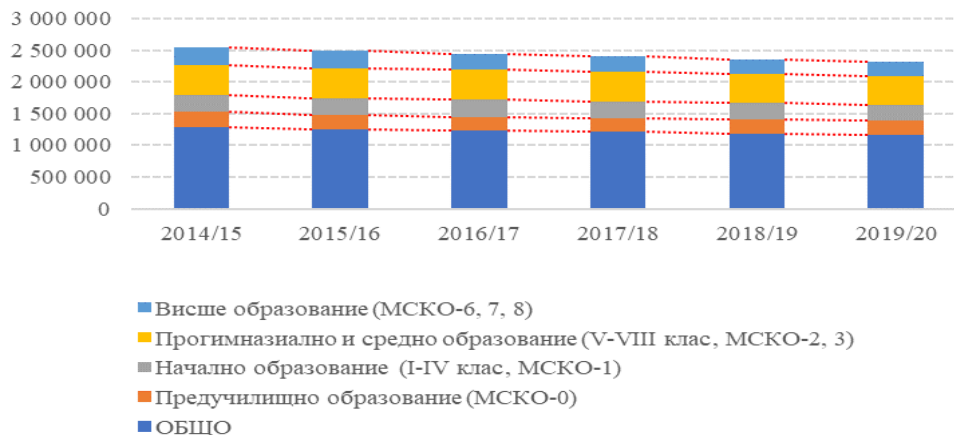
Таблица 2: Образователни институции в Република България

	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19	2019/20
Общо институции,	5 060	4 975	4 964	4 778	4 711	4 699	4 653
в т.ч. частни	577	584	581	547	633	639	593

Източник: НСИ, 2021

От данните и таблицата, изложени по-горе е видно, че образователният сектор (като общ брой институции) се „свива“ – основната причина, за което е демографският спад. Динамиката на учащите се за периода от учебната 2014/2015 до 2019/ 2020 година вкл. е показана на **Фигура 2**.

Фигура 2: Динамика на записани учащи по степени на Международната стандартна класификация на образованието (МСКО 2011) в Република България

Източник: по данни на НСИ, 2021

От фигурата по-горе може да се обобщи, че за 2019/2020 учебна година спрямо 2014/2015 броят на записаните учащи в системата на образование в България спада с 118 782 лица, което представлява 9,2%. Относителният дял при всяка от степените по МСКО 2011 намалява, както следва:

*Предучилищно образование (МСКО-0) – намалява с 9,6%;

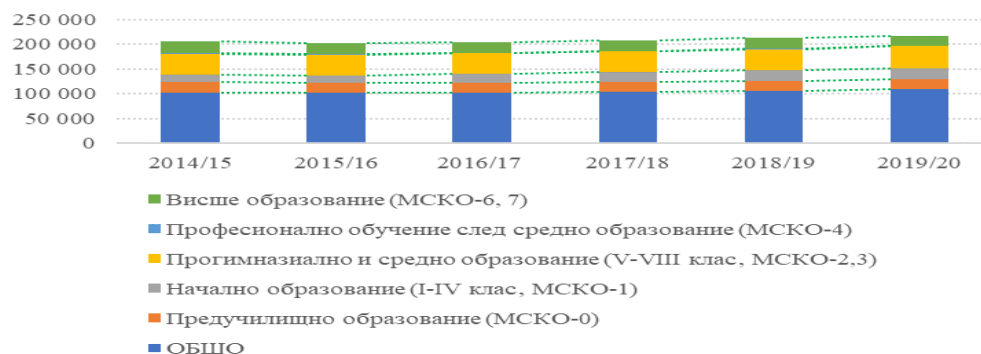
*Начално образование (I-IV клас, МСКО-1) – намалява с 5,1%;

*Прогимназиално и средно образование (V-VIII клас, МСКО-2, 3) – намалява с 5,2%;

*Висше образование (МСКО-6, 7, 8) – намалява с 18,7%.

Тази ярко изразена тенденция на спад на учащите в системата на образование, обаче не оказва негативно влияние върху **броя на заетите** в системата. Въпреки че двата процеса би следвало да се „движат“ паралелно, за 2019/2020 учебна година спрямо 2014/2015 ръстът на преподавателите е с 6% или в абсолютна стойност 5785 заети. На фигурата по-долу са представени конкретните данни.

Фигура 3: Динамика на преподавателите по степени на Международната стандартна класификация на образованието (МСКО 2011) в Република България

Източник: по данни на НСИ, 2021

От фигурата по-горе е видно, че относителният дял при всяка от степените по МСКО 2011 (с изключение на МСКО-0) за учебната 2019/2020 година спрямо 2014/2015 се увеличава, както следва:

*Предучилищно образование (МСКО-0) – намалява с 2,4%;

*Начално образование (I-IV клас, МСКО-1) – увеличава се с 50,8%;

*Прогимназиално и средно образование (V-VIII клас, МСКО-2, 3) – увеличава се с 4,1%;

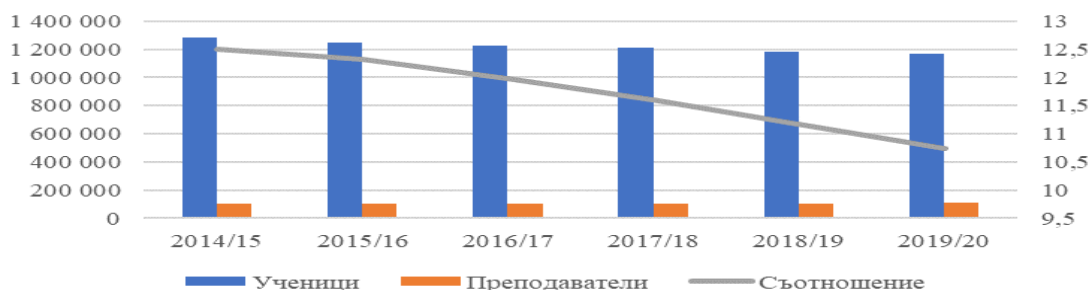
*Професионално обучение след средно образование (МСКО-4) – увеличава се с 56,4%;

*Висше образование (МСКО-6, 7, 8) – увеличава се с 12%.

Основно предизвикателство за българската практика, обаче остава липсата на структурирана работа и специфично обучение на педагогическия персонал. (Боянов, 2018)

За разглеждания период се запазва относително постоянно съотношението „ученици – преподаватели“ (средно 11,7 от 2014/2015 до 2019/2020 учебна година). На *фигура 4* е представена тенденцията и ясно се вижда, че броят ученици на един (1) преподавател намалява, т.е. абсолютният брой на зетите в системата на образование се увеличава спрямо този на учащите. Това е следствие от вече очертаните тенденции и направени анализи. В началото на разглеждания период един (1) преподавател е обучавал 12,5 ученика, то за учебната 2019/2020 година съотношението „учител-ученик“ е 10,7.

Фигура 4: Съотношение между учащи и зети в системата на образование в Република България

Източник: по данни на НСИ, 2021

Съотношението между учащите и зетите в системата на образование е от изключително значение поради следните причини:

*образованието е трудоемък отрасъл;

*учителят е основен фактор за качеството на образователния продукт;

*работната заплата на зетите формира между 65-80% от общите образователни разходи.

Като негативна тенденция може да се очертае динамиката на обхвата на учащите се. Официалната статистика наблюдава два основни показателя за това: отпаднали (в т.ч. рано отпаднали) от образованието и коефициент на записване по образователни степени, който показва каква част от населението в съответната възрастова група е обхванато в образователната система. В последното десетилетие, в европейската практика и образователна политика, е наложено и утвърдено значението на показателя, отчитащ какъв е обхватът на населението на възраст между 25 и 64 годишна възраст в някоя от трите форми на учене през целия живот (формално образование, неформално обучение и самостоятелно учене). Разглеждането на групата, която обхваща лица на възраст между 25 и 64 години, подсказва, че се касае за лица, които са трудово зети, а не актуализират своите знания и умения. Следователно, работодателите са изправени пред предизвикателството да управляват и мотивират човешките ресурси в условията на тежка икономическа и социална обстановка (Кръстева, 2021).

На *фигура 5* е представено разпределението на разходите по степени на образование.

Фигура 5: Публични и частни разходи по степени на образование в Република България (в лв.)

Източник: НСИ, 2021

При така очертаната динамика на количествените индикатори (учаща се, заети и институции) е налице относителна устойчивост на *разходите за образование* – между 3,5-4% от БВП и между 9-10% от общите публични разходи. Съгласно българското законодателство, образованието до 16 годишна възраст е задължително и се финансира от държавния бюджет. На тази основа може да се обобщи следното:

*училищното образование както за държавните, така и за общинските училища се финансира изцяло от бюджета на база Единен разходен стандарт за издръжка, диференциран по групи;

*държавните висши училища и университетите имат смесено финансиране – с диференцирана издръжка (субсидия) и студентски такси по професионални направления и по висши училища, съобразно качеството на предлаганите услуги;

*частните висши училища (университети и колежи) се финансират на база частни плащания – такси за обучение, дарения и спонсорство. Те автономно (без регулация) определят таксите си на пазарен принцип. По сходен начин стои този въпрос и при частните училища, но от 2017 г. при тях има промяна, предвидена в чл. 10 на Закона за предучилищното и училищното образование. Според тази регулация, те могат да кандидатстват за субсидия в рамките на 20% от обучавания контингент. (Valkov, A. & Penkova, 2020)

5. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Може да се обобщи, че от 2014 година България събира данни по Международната стандартна класификация за образование, приета през 2011 и претърпяла известни доуточнявания през 2013 г. Разликата между МСКО-F 2013 и МСКО 2011 е, че се наблюдава известно пренасочване на тесни или детайлни области между широките области в съответствие с принципите на класификацията. Представената логика на вписване на нивата на МСКО в жизнения цикъл на човека е предпоставка за бъдещи търсения на отговори как биха могли да се компенсират пропуските на образователни равнища при отделните индивиди. Европейската практика доказва, че ученето през целия живот е един успешен „лост“ за наваксване на пропуснати знания и умения. Това от своя страна позволява на лицата, които рано са отпаднали от образователната система да се квалифицират и преквалифицират с цел по-добрата им реализация на трудовия пазар и в социалния и икономически живот.

От изложеното в статия е видно, че образователният сектор в България (като общ брой институции) се „свива“ – основната причина, за което е демографският спад. Съвсем логично се наблюдава и ярко изразена тенденция на спад на учащите в системата на образование, която обаче не оказва негативно влияние върху броя на заетите в системата. Налице е относителна устойчивост на публичните разходи за образование (между 3,5-4% от БВП и между 9-10% от общите публични разходи), което е предпоставка за постигане на по-голяма стабилност на образователната система.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

- Боянов, К. (2018). Дуалното образование – препоръки за България в контекста на моделите в Германия и САЩ, Стратегии на образователната и научна политика в България, бр.3, София: Аз-буки
- Закон за предучилищното и училищно образование, Обн., ДВ, бр. 79 от 2015 г., в сила от 18.07.2017 г.
- Класификация на областите на образование и обучение (КОО - 2015), Република България, Национален статистически институт, София, 2016
- Кръстева, Д. (2021). Възнагражденията на служителите в държавната администрация в условията на криза, предизвикана от пандемията през 2020 година, бр.1/2021, Бургас: Бургаски свободен университет, с. 20-24, URI: <http://research.bfu.bg:8080/jspui/handle/123456789/1072>
- Национален статистически институт: <https://nsi.bg/bg>
- Berberova-Valcheva, C. (2019). Poverty as the Main Motive for Abandonment of Children, В: Сп. „Социално-икономически анализи“, том 11/ бр.1, Велико Търново: Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“
- Correspondence between ISCED 2011 and ISCED 1997 levels new (https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Correspondence_between_ISCED_2011_and_ISCED_1997_levels_new_.png)
- Estructuras de los sistemas educativos europeos 2017/18, Eurydice, Published: 2018-02-26, ISBN 978-92-9492-671-5
- UNESCO: <http://uis.unesco.org/en/topic/international-standard-classification-education-isced>
- Valkov, A., & Penkova, E. (2020). Market and non-market alternatives in the public-financed services sector in Bulgaria: discrepancies of borderS, KNOWLEDGE – International Journal, Vol.41.1, Skopje, 2020
- Valkov, V. (2021). SOCIAL POLICY IN SUPPORTING CHILDREN AND FAMILIES, Knowledge International Journal, Scientific papers Vol. 48.1, Social science, IKM, ISSN 1857-923X [Инд./Реф. в: EBSCO Publishing]